

Dr. Jakab László főhadnagy

MH ENSZ Békefenntartó Misszió Magyar Kontingens, Ciprus

United Nations Peacekeeping Force in Cyprus

Jogász tiszt /Legal officer/

laferegrof@freemail.hu

EGYES KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK BÍRÓI GYAKORLATON ALAPULÓ ELHATÁROLÁSA /MILITARY CRIME DIFFERENCES IN THE JUDICIAL PRACTICE/

Absztrakt

A katonai büntetőjog legfontosabb célja a katonai szabályok betartatása a hadban álló vagy harcra készülő alakulatoknál a fegyelem megszilárdítása és fenntartása érdekében. A történelem kezdeti időszakától megfigyelhető az a jelenség, hogy a büntetőjog speciális részeleme a katonákkal foglalkozó katonai büntetőjog.

Abstract

The main aim for the military criminal law, is to keep the rules during peace and war times in order to strengthen and keep the discipline. From the beginning time of the human history, we could confirm that the military criminal law is the part of the general criminal law.

A katonai büntetőjogA római jog modern szemléletét mi sem jelzi jobban, minthogy a katonai büntetőjog a civil jogtól elkülönülten, sajátos rendszer szerint felépített jogdogmatikai alapon nyugodott, legfőbb jogforrása a Digesta 49. könyvének 16. fejezete volt. Az ezen alapuló római katonai büntetőjog már pontosan körülhatárolta a katonák által elkövethető bűncselekmények (delicta militum propria) körét, a katonai büntetőeljárás hatályát, a katonákra kiszabható büntetéseket, valamint azok végrehajtásának módozatait. [1]

Vince Miklós találóan írta, hogy a „katonai büntetőjog a társadalmi berendezkedéstől függetlenül egy távoli történelmi kor tükrében is változatlan fogalmi, dogmatikai alapokon nyugszik, nagyon hasonló – természetesen a saját korának és történelmi közegének megfelelő – szankciókat alkalmaz, ugyanazokat az érdekeket védi, és ugyanazokat a cselekményeket poenelizálja.” [2]

A katonai büntetőjog tagozódása értelemszerűen igazodik a büntetőjog tagozódásához, ezért értelemszerűen katonai büntető anyagi-, eljárásjogi-, és végrehajtásjogi normákat különböztetünk meg. Vannak országok ahol külön törvénykönyvben szabályozzák a katonai élet sajátosságaiból adódó jogszabályokat – adott esetben egy törvénykönyvben gyűjtik össze, vagy éppenséggel külön törvényeket alkotnak a fent említett anyagi-, eljárásjogi-, végrehajtásjogi szabályokról. Emellett vannak országok, pl. Magyarország, amely - és ez megítélésem szerint előnyként értékelendő - a büntető anyagi jogot egységes szerkezetben kezeli, és ennek megfelelően a mindenre érvényes és kötelező bűncselekményi tényállások mellett, külön fejezetben szabályoz olyan bűncselekményeket, amelyeknek az elkövetői köre speciális – fiatalok, katonák – és kizárólag ezen személyek által elkövetett cselekmények lesznek tényállásszerűek. Ahogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (továbbiakban: Btk.) rendelkezik, az ilyen bűncselekmények tettesei csak katonák lehetnek. A katona fogalmi köre azonban a sajátos szabályozás miatt kibővült, ennek megfelelően katona: a fegyveres erők, tehát a honvédség és határőrség (amely jelenleg a rendőrség keretén belül működik) tényleges állományú tagjai, valamint a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai. A Btk 367. § azt is kimondja, hogy ahol a katonai bűncselekmények törvényi tényállása a katonai szolgálat fogalmát használja, azon a többi katonának minősülő személyt is érteni kell. Emellett a katonai eljárási és végrehajtási joggal kapcsolatos normák jogforrásai az egységes kódexekben találhatóak meg.

A Büntető Törvénykönyvről szóló törvényünk XIX. Fejezete a honvédelmi kötelezettségek elleni bűncselekményekkel foglalkozik, és mint ahogy a 333/A. § jelzi is az egész fejezet rendelkezései a sorkatonai szolgálat 2005. évi magyarországi megszüntetése okán csak megelőző védelmi helyzetben és rendkívüli állapotban bevezetett hadkötelezettség elrendelését követően kell alkalmazni. A Törvénykönyv XX. Fejezete foglalkozik a katonai bűncselekményekkel, 4 címre tagoltan, elsőként a szolgálati bűncselekményekkel, másodsorban a függelékkel, harmadsorban az előjárói bűncselekményekkel, negyedsorban a harcképességet veszélyeztető bűncselekményekkel.

A büntető és fegyelmi eljárás elhatárolása

A katona által elkövetett normaszegő cselekmények tényállásszerűségi vizsgálata során mindenek előtt el kell dönteni, hogy az adott cselekmény fegyelmi, avagy a büntetőjog körébe tartozik. Tekintettel a katonai élet sajátosságaira, a függelmi viszonyokra, a parancsadási jogra, számos esetben előfordul, hogy a katona cselekménye nem értékelhető büntetőjogi körön belül. Ugyanakkor éppen a rendszer működőképessége miatt kialakított sajátos jogviszony miatt szankcionálni kell a kisebb normaszegéseket is, és a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény XIII. fejezetében teremtik meg a jogi alapot arra, hogy a szolgálati viszonyból eredő kötelezettségének vétkes (szándékos, vagy gondatlan) megszegése esetén a katona fegyelmi felelőséggel tartozik. A fegyelmi eljárásban alkalmazható szankciók széles skálán mozognak és a szolgálati viszony megszüntetéséig terjednek. Amennyiben a cselekmény a büntetőjog területére tartozik, a cselekmény tényállásszerű, jogellenes, az elkövetői magatartás bűnös, akkor figyelmünket a gyakorlati élet tapasztalatai alapján az egyes bűncselekmények

elhatárolására kell koncentrálni, annak érdekében, hogy az elkövető azért a bűncselekményért kerüljön felelősségre vonásra, amit elkövetett, és ne egy másik tényállásában hasonló cselekményért.

A szökés és az önkényes eltávozás

Ebből a szempontból a szökés és az önkényes eltávozás bűncselekmények elhatárolása kiemelten fontos, már csak abból a szempontból is, hogy a szökés bűncselekmény alapesete büntett és egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, ugyanakkor az önkényes eltávozás bűncselekmény alapesete vétség és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény. Mint az alábbiakban látjuk, a két cselekmény tényállása hasonlatos, laikus számára kísértetiesen megtévesztő, hogy a szökés bűncselekmény egyik tényállási eleme a szolgálati hely önkényes elhagyása – és ez esetben nem önkényes eltávozás bűncselekményről beszélünk.

A Büntető Törvénykönyv 343. §-a szerint szökés bűncselekménye: *„Aki abból a célból, hogy katonai szolgálatának teljesítése alól kivonja magát, szolgálati helyét önkényesen elhagyja vagy attól távol marad szökés büntetést követi el.”*

A Büntető Törvénykönyv 345. §-a szerint önkényes eltávozás bűncselekménye: *„Aki szolgálati helyéről önkényesen eltávozik, vagy attól távol marad, és távolléte negyvennyolc órát meghalad önkényes eltávozás vétségét valósítja meg, azzal, hogy ha az önkényes távollét tartalma kilenc napot meghalad akkor a bűncselekmény büntetési alakzata alapján kerül felelősségre vonásra.”*

Mint a két bűncselekmény törvényi tényállásának kivonatából is látszik a két cselekmény hasonlatos, a jogalkotó a tényállás megalkotásakor ugyanazon, vagy hasonló szófordulatokat is használ, lásd: *„önkéntesen eltávozik vagy önkéntesen elhagyja, távol marad”*.

A két cselekmény összevetésekor a tényállások első szófordulatára kell koncentrálni azzal, hogy szökésnél a katonai szolgálat teljesítése alóli kivonás a cél, míg önkényes eltávozásnál a szolgálati hely önkényes elhagyása. Megjegyzendő, hogy gyakorlati – katonai előjárói oldalról nézve – az önkényes eltávozással is megvalósulhat a katonai szolgálat teljesítése alóli kivonás. Az elhatárolás során kiemelt figyelmet kell fordítani az elkövető szándékára, valamint az időbeliségre.

A szökés alapesetét az a katonának tekintendő személy követi el, aki abból a célból, hogy katonai szolgálatának teljesítése alól kivonja magát, szolgálati helyét önkényesen elhagyja, vagy attól távol marad. A cselekmény akkor válik befejezetté, ha az elkövető a katonai szolgálat teljesítése alóli végleges kivonás célzatával hagyja el önkényesen a szolgálati helyét, vagy marad attól távol. [3] A cselekmény kizárólag egyenes szándékkal valósítható meg, és ahogy a fentiekből kitűnik, szándékának, tudattartalmának a végleges kivonásra kell irányulnia. A bírói gyakorlatban – figyelembe véve azt, hogy a 2004 előtti sorkatonai időben volt gyakoribb és jellemzőbb cselekmény a szökés - végleges kivonási szándéka a jogtalan távollét időtartalma, az egyenruha elhagyása, elidegenítése, a külső személyiségjegyek megváltoztatása, a bujkálás, az elfogás utáni hatóság őrizetéből történő ismételt szökés utalhat. [4] Fontos, hogy a cselekmény aktív és passzív magatartással is elkövethető – ez utóbbi jogszerű eltávozást (pl. szabadság) feltételez.

Abban az esetben, ha a katona önkényes eltávozás szándékával hagyja el szolgálati helyét, majd időközben szándékát megváltoztatva a végleges távolmaradás, eltávozás válik céljává, akkor terhére szökés bűncselekményét kell megállapítani. Ebben az esetben a szökés és az önkényes eltávozás halmazatban való megállapítása kizárt [5]. Úgyszintén, ha a katona elfogását követően közli, hogy nem hajlandó kötelezettségének eleget tenni, bevonulni, egyenruhát felvenni, akkor a parancs iránti engedetlenséget a szökéssel halmazatban nem lehet megállapítani. [6]

Ezzel szemben az önkényes eltávozás első fordulata akkor valósul meg, ha az elkövető a szolgálati helyének elhagyásával, második fordulat szerint meghatározott időn túli távolmaradással kivonja magát a katonai szolgálat folyamatos teljesítése alól, és egyúttal meggátolja, hogy az előjárók rendelkezzenek vele, szolgálatba vezényeljék, szolgálati feladatot határozzanak meg a számára. Ugyanakkor a cselekmény akkor válik bűncselekménnyé ha a távollét időtartama legalább negyvennyolc óra. Rövidebb idejű távollét a fent említett Hjt-ben szabályozott fegyelmi vétséget valósítja meg.

A távollét jogszerűsége avagy jogtalanúsága a sorkatonai rendszer megszüntetésével jelentősen változott. Míg korábban a sorkatonai- tartalékos szolgálatot teljesítők csak az előjáró engedélyével hagyhatták el elhelyezési körletüket, addig a hivatásos és szerződéses hadsereg vonatkozásában (ideértve a rendőrség és a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú személyi állományát is) a bűncselekményt akkor valósítják meg, ha az előjáró által ismert tartózkodási helyüket engedély nélkül elhagyva vonják ki magukat az előjárói rendelkezés alól. [7]

Mint a két cselekmény összevetéséből látszik, a szökés és az önkényes eltávozás megegyezik abban, hogy az elkövetési magatartás egyaránt a szolgálati hely önkényes elhagyása, vagy attól való jogellenes távolmaradás. [8] Ugyanakkor szökésnél, amennyiben az elkövető szándéka a szolgálat teljesítése alóli végleges kivonásra irányul, lényegében megvalósítja a cselekmény valamennyi tényállási elemét már akkor, amikor az előjárói rendelkezés alól kikerült, és azonnal szökés bűncselekményért vonható felelősségre. Ezzel szemben aki szolgálati helyét önkényesen, de nem végleges szándékkal hagyja el, bár a jogellenes eltávozáskor vagy távolmaradáskor már kivonta magát az előjárói rendelkezés alól, de bűncselekményt csak akkor követ el, ha távollétének időtartama meghalad egy viszonylag nagyobb időintervallumot, legalább negyvennyolc órát.

A törvényi tényállás alapján és a bírói gyakorlat szerint a cselekmény tettese csak katona lehet, részese azonban bárki. Ugyanakkor részesei (felbujtó, bűnsegéd) szempontból vizsgálni szükséges, hogy a tettesnek nyújtott segítség milyen bűncselekményi alakzatot valósít meg. A bírói gyakorlat szerint itt is az időbeliségre kell a hangsúlyt helyezni. Ezek szerint az időhatár a szökés bűncselekmény befejezett voltához igazodik azzal, hogy a cselekmény befejezettsége előtt nyújtott segítség szökés bűncselekményhez nyújtott bűnsegélyt valósít meg, ugyanakkor a szökés bűncselekmény

befejezettsége utáni segítségnyújtás bűnpártolás bűncselekményét jelenti. Bár bűnsegéd az, aki a bűncselekmény elkövetéséhez segítséget nyújt, de a Büntető törvénykönyv szerint bűnpártolás bűncselekményét követi el, aki anélkül, hogy a bűncselekmény elkövetőjével az elkövetés előtt megegyezett volna, segítséget nyújt ahhoz, hogy az elkövető a hatóság üldözése elől meneküljön. Ezek alapján a szökést követően nyújtott segítség nem tekinthető a szökésben való közreműködésnek, segítségnyújtásnak, azért kell más bűncselekményt az ilyen elkövető terhére megállapítani. [9]

Önkényes eltávozásnál a bírói gyakorlat szerint a bűncselekményt nem szakítja meg az a körülmény, ha a katona úgy tér vissza szolgálati helyére, hogy arról az előjárója nem szerez tudomást. Értelmszerűen ezzel a katona még nem került vissza az előjáró rendelkezési jogköre alá, szolgálai feladat számára nem határozható meg, parancs nem adható számára stb. [10]

Fontos kérdéskör a külföldre való távozás kérdésköre. Szökésnél eleve minősített esetet valósítja meg az, aki külföldre szökik. Külföldre távozás esetén is azonban az időbeliség és az elkövetői akarat elhatározása az irányadó azzal, hogy elképzelhető önkényes eltávozás megállapítása azzal szemben is, aki jogellenes távolléte vagy távolmaradása alatt külföldön tartózkodik.

A kibúvás szolgálat alól és a szolgálati feladat alóli kibúvás megkülönböztetése

A katonák által elkövethető bűncselekmények elhatárolása közül kiemelten fontos a Büntető Törvénykönyv 349. §-ban meghatározott szolgálati feladat alóli kibúvás és a 346. §-ban definiált kibúvás a szolgálat alól bűncselekmények elhatárolása egymástól és más bűncselekményektől.

A Büntető Törvénykönyv 349. §-a szerint szolgálati feladat ellátása alóli kibúvás bűncselekménye: *„Aki fontos szolgálati feladat alól megtévesztéssel, vagy távolmaradással kivonja, illetőleg annak teljesítésére képtelenné teszi magát szolgálati feladat alóli kibúvás bűncselekményét követi el.”*

A Büntető Törvénykönyv 346. §-a szerint kibúvás a szolgálat alól bűncselekménye: *„Aki abból a célból, hogy katonai szolgálatának teljesítése alól kivonja magát, testét megcsonkítja, egészségét károsítja, vagy megtévesztő magatartást tanúsít, kibúvás a szolgálat alól bűncselekményt követi el.”*

A két bűncselekmény egymástól való elhatárolása hasonlatos a szökés és az önkényes eltávozás elhatárolásához, azzal, hogy kibúvás a szolgálat alól bűncselekmény első bekezdése esetén az elkövető célja, hogy katonai szolgálat alól nem megengedett úton végleges felmentést kapjon. Ugyanakkor a második bekezdés szerint a kibúvás a szolgálat alól ideiglenes is lehet – és ebből a szempontból az említett bűncselekmények összehasonlítása során eltérés tapasztalható. Itt azonban nagyon fontos jelentőséget kell tulajdonítanunk a tényállásszerűségnek és az időbeliségnek azzal, hogy a szolgálati feladat alóli kibúvás bűncselekményének törvényi feltétele egyrészt a fontos szolgálat alóli mentesülési szándék, másrésztől lényegében egy fontos szolgálat alóli kibúvás miatt kerül az elkövető felelősségre vonásra. Ideiglenes kibúvás a szolgálat alól bűncselekmény esetén hat napig vétségként, azt követően büntettként értékelendő a cselekmény azzal, hogy egyrészt folyamatában – időben elhúzódva – mentesíti magát jogellenesen a katona a szolgálat ellátása alól, másrésztől a jogellenes kibúvás történhet általában a katonai mindennapi szolgálat ellátása alól, de értelemszerűen fontos szolgálat ellátásának a kibúvása is megvalósulhat. A végleges és ideiglenes kibúvást az elkövető célzata alapján kell a bíróságnak a terhére értékelni. Amennyiben az elkövető szándéka kezdetben az ideiglenes kibúvárra irányul, amelyet később magát meggondolva magatartása egyértelműen a végleges kibúvárra irányul, a bírói gyakorlat szerint halmozat megállapítása nélkül terhére a 346. § (1) bekezdésben meghatározott és súlyosabban minősülő végleges kibúvást kell értékelni. Mindkét bűncselekmény esetén az elkövető cselekményével meggátolja az előjárót az elkövető feletti rendelkezési jogának gyakorlásában a katonai szolgálat teljesítése során. Kibúvás a szolgálat alól bűncselekmény befejezetté válik olyan magatartás tanúsításával amely alkalmas a célzott eredmény elérésére, tehát a jogellenes mentesülésre. Az eredmény nem feltétele a befejezetté válásnak.

A kibúvás a szolgálat alól bűncselekmény elkövetési magatartásai szerzteágazóak. Kiemelendő az öngyilkosság színlelése – ez elsősorban a sorkatonai időben volt gyakoribb – amikor olyan sérüléseket ejt magán a katona, vagy olyan magatartást tanúsít amelyek alkalmatlanok öngyilkosság elkövetésére és annak tudatában, mondhatni vigyázva testi épségére kívánja megtéveszteni az előjárót és elhitetni, hogy katonai szolgálatra időlegesen vagy véglegesen alkalmatlan. [11] Elkövetési magatartás lehet hamis magánokirat felhasználása, ha annak valótlan jellegét az előjáró felismeri, [12] de sokkal gyakoribb valótlan tény állítása – halálesetről, betegségről – amely akkor is befejezett ha a haladéktalan szolgálat ellátása miatt az előjáró nem engedi el a katonát szándékának megfelelően [13]

Elhatárolásuk az önkényes eltávozástól

Más bűncselekménytől való elhatárolásnál sajátos eset, ha az elkövető távozási céllal nem a döntésre jogosult előjárót téveszti meg, hanem más személyt – pl. kapuügyeletes szolgálatot – és úgy távozik. Ebben az esetben cselekménye önkényes eltávozásnak minősül és nem kibúvás a szolgálat alól. [14]

Elhatárolásuk a kötelességszegés szolgálatban bűncselekménytől

A szolgálati feladat alóli kibúvás bűncselekménye esetén a cselekmény befejezetté válik, ha az elkövető ténylegesen kivonta magát a szolgálat alól, vagy képtelenné minősül annak ellátására. Ezen bűncselekmény elhatárolása a Btk. 348. §-ban szabályozott kötelességszegés szolgálatban bűncselekménytől kiemelt jelentőségű.

A Btk. 348. §-ban szabályozott kötelességszegés szolgálatban bűncselekményt az követi el:

„Aki ór-, ügyeletei-, vagy egyéb készenléti szolgálatban elalszik, szeszes itzalt fogyaszt, rendeltetési helyét elhagyja, vagy a szolgálat ellátására vonatkozó rendelkezést más módon súlyosan megszegi”.

A szeszes ital, vagy kábítószer fogyasztása a két bűncselekmény vonatkozásában azt jelenti, hogy az elfogyasztás időbelisége fontos azzal, hogy amennyiben fontos szolgálatba lépés előtt fogyaszt alkoholt, vagy kábítószer az elkövető akkor a Btk. 349. § szerinti szolgálati feladat alóli kibúvás bűncselekménye írható a terhére, amennyiben szolgálatának ellátása során, akkor a kötelességszegés szolgálatban. Egyik esetben sem szükséges, hogy az elfogyasztott mennyiség hatására ténylegesen képtelen legyen szolgálatának ellátására. A bírói gyakorlat szerint a különböző jogszabályok a szeszesital fogyasztásának a tényét szankcionálják a zero tolerancia elvét követve, függetlenül annak mennyiségétől. Lényeg, hogy az elkövető tudatában legyen annak, hogy szolgálatba lép, amely alatt vagy előtt tilos a befolyásoltság előidézése és ennek ellenére saját felróható magatartásával idézi elő azt az okot, amellyel a szolgálatba lépését kizárja. [15]

Összefoglalás

Mint a fentiekben látható, a katonai életviszonyokat több évtizede, adott esetben több évszázada szabályozó bűncselekmények mind elnevezésükben, mind tartalmukban is hasonlatosak lehetnek. Ugyanakkor, ahogy az első bekezdésben Vince Miklós szavait idéztük, a katonai büntetőjogot évezredek történelme során a változatlanosság jellemzi, és a különböző korokban büntetni rendelt cselekmények megegyeznek, vagy hasonlatosak a modern kor büntető törvénykönyveiben meghatározott bűncselekményekhez. A jogbiztonság érdekében azonban kiemelten fontos, hogy az elkövető terhére a bíróság azon bűncselekmény miatt alkalmazzon szankciót, amelyért felróható magatartása miatt felelősséggel is tartozik, hiszen az egyes bűncselekmények tárgyi súlya nem azonos, sőt jelentős különbségek tapasztalhatóak már a bűncselekmények alapeseteire meghatározott szankciók között is.

Felhasznált irodalom

- [1.] Dr. Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai 2.o.
- [2.] Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre, *Ügyészek lapja* 2006/6 51.o.
- [3.] 50/2007. BK vélemény
- [4.] KBH1983.16.
- [5.] Legf. Bír.Katf. III. 37/1982.
- [6.] KBJD. 267
- [7.] A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatáról szóló 24/2005. HM rendelet 206. és 207. pontja
- [8.] 50/2007. BK vélemény
- [9.] BH 1993.1
- [10.] BH 1982.504
- [11.] BJD 8244
- [12.] BH 1988.294
- [13.] Legf. Bír. Katf. III. 455/1984.
- [14.] BJD 1526.
- [15.] BH 1997.

Vissza a tartalomhoz >>>